

УДК 316.346.2:659

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК АГЕНТИ КОНСТРУЮВАННЯ ГЕНДЕРНО-ЧУТЛИВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Ірина Харечко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна*

У статті проаналізовано роль громадських організацій України у конструюванні нової соціальної реальності на засадах гендерної рівності і недискримінації. Виявлено, що своєю діяльністю громадські організації сприяють мінімізації деструктивного впливу гендерних стереотипів на соціальну структуру і діяльність, реалізуючи низку проєктів, проводячи інформаційно-роз'яснювальну роботу, створюючи громадську платформу для артикуляції гендерної проблематики та пропагандистського дискурсу.

Ключові слова: соціальний конструктивізм, громадські організації, гендерно-чутлива реальність, гендерні стереотипи, гендерна рівність.

Суспільство визначається П. Бергером і Т. Лукманом як соціальна реальність, яка конструюється у процесі повсякденної взаємодії людей, що володіють знаннями або як суб'єктивними значеннями, або як колективними уявленнями. Відповідно, суспільство й інститути є залежними від знань їхніх членів, оскільки соціальна реальність конструюється конкретними суб'єктивними значеннями людей у процесі їхньої діяльності і комунікації. Хоча деякі знання даються індивіду апіорі у процесі соціалізації і символізують попередній колективний досвід, через який він/вона формує власну картину світу, очевидними є лише ті знання, які легітимізовані соціокультурним середовищем [1]. Отже, згідно із конструктивістською теорією П. Бергера і Т. Лукмана реальність конструюється не індивідом, а громадянським суспільством та його інститутами, зокрема громадськими організаціями (ГО), профспілками.

Сучасний суспільний порядок в Україні підтримується завдяки відтворенню індивідами традицій і пам'яті попередніх поколінь, інституціалізації традиційних моделей поведінки жінки і чоловіка та надання їм визначеного кола соціальних ролей. Поява нових форм комунікації і взаємодії між людьми, альтернативних варіантів інтерпретації соціальної дійсності зумовила неприйняття первинного образу світу та активізацію процесу конструювання нової гендерно-чутливої реальності. У теорії П. Бергера і Т. Лукмана нова модель соціального устрою потребує виправдання та пояснення – «когнітивної та нормативної інтерпретації» [1]. Це охоплює продукування та популяризацію знання про інститути – новий набір соціальних ролей чоловіка і жінки, формування цінностей гендерної рівності і недискримінації. Таким чином, у процесі легітимації гендерно-чутливої реальності спочатку необхідно провести інформаційно-роз'яснювальну роботу з метою обґрунтування нового способу життєдіяльності, а потім (за П. Бергером і Т. Лукманом) ці знання конвертуються у цінності іншої якості.

Аналізуючи діяльність вітчизняних громадських організацій крізь призму соціального конструктивізму, помітною є їхня участь у процесі збору, узагальнення і розповсюдження інформації з гендерної тематики. Громадські організації організовують тренінги, семінари, круглі столи, конференції для фахівців, розробляють, видають та розповсюджують інформаційні, навчально-методичні та наукові матеріали, стимулюють дискусії щодо гендерних проблем у публічному просторі України з метою досягнення фактичної рівності в суспільстві. Так, наприклад, «Інформаційно-консультативний жіночий центр» реалізовує проєкт «Посилення ролі жінок як рівних учасниць у процесі миротворення в Україні», ціллю якого є проінформувати та посилити обізнаність жінок, особливо переселенок та з сільської місцевості про свої права і можливості участі у процесі миротворення та прийняття політичних рішень [2]. На базі ГО «Ла Страда-Україна» функціонує Національна тренерська мережа, яка охоплює спеціалістів, котрі займаються інформаційно-роз'яснювальною роботою з метою запобігання торгівлі людьми, насильству в сім'ї, захисту прав жінок та впровадження гендерної рівності в різних регіонах України [3].

З 2008 р. у м. Харкові функціонує єдиний на пострадянському просторі Музей жіночої та гендерної історії, який, окрім гендерного просвітництва й інформування, привертає увагу до жіночої та гендерної проблематики журналістів і громадськості, сприяє укріпленню культурних зв'язків між Україною й іншими країнами, консолідації жіночого руху. Експозиції музею – «Жіноче обличчя історії України», «Жінки в науці», «Крізь скляну стелю», «Сексизм – практика дискримінації», «Жінки в армії» та ін. демонструють процес гендерного конструювання та маніпуляцій, що відбуваються у суспільстві, ознаяомлюють із життям видатних жінок, котрі незаслужено залишились у тіні історії, інформують про норми українського законодавства в царині забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків тощо.

Громадські організації актуалізують гендерну проблематику у вітчизняному публічному дискурсі через різноманітні кампанії та проекти. Акція «16 днів проти гендерного насильства», яка прийшла в Україну з-за кордону, ініційована 1991 р. Центром жіночого глобального лідерства і щорічно відбувається з 25 листопада по 10 грудня. Останнім часом ця акція набуває сталого характеру і включається не лише в діяльність громадських, а й державних інституцій [4]. У рамках цієї акції проводять прес-конференції, флешмоби, тренінги, круглі столи, ворк-шопи, організують творчі майстерні для дітей, виставки, перегляди фільмів, що охоплюють різні цільові аудиторії: школярство і студентство, представників і представниць влади, поліції, соціальних служб та громадських організацій [5].

Кампанія «Стоп насильству!», розпочата на форумі у 2008 р., набула загальнонаціонального масштабу, отримавши нормативне закріплення [4]. Громадські організації спільно із представниками державних структур розробили Платформу та План дій з метою привернення уваги українського суспільства і його лідерів до актуальної проблеми подолання насильства в сім'ї як до порушення прав людини і залучення усіх громадян до боротьби з цим явищем [6].

Громадське об'єднання «Інформаційно-консультативний жіночий центр», починаючи з 2009 р., двічі на рік вручає відзнаку гендерної рівноваги за ініціативи, вчинки, а також процеси, дії, телепрограми та відеокліпи, дослідження тощо, які сприяють утвердженню гендерної рівності і трансформації суспільства з метою повної реалізації принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Так, наприклад, у 2010 р. таку відзнаку отримала співачка Міра за виконання пісні «Жінка», слова якої надихають жінок бути сильними і йти вперед, мати успіх у спорті, політиці, бізнесі, а у 2011 р. – книга «Фемінізм is...», на сторінках якої руйнуються негативні стереотипи стосовно фемінізму як начебто страшного, брудного, неприродного і непотрібного «справжній» жінці заняття [7].

З метою припинити пропагування і поширення гендерних стереотипів та сексистських цінностей Інформаційно-консультативний жіночий центр також вручає і антивідзнаку гендерної рівноваги, зокрема, за висловлювання (наприклад, М. Азарову за «реформи – не жіноча справа»), телепрограми, відеокліпи, рекламу тощо [7].

Паралельно в рамках інфокампанії «Дискримінація обмежує. Протидій!» вручають іншу щорічну антипремію «Дискримінатор року». У 2016 р. таку антипремію отримали: Верховна Рада України за найбільш небезпечну та дискримінаційну законодавчу ініціативу, вилучивши із законопроекту про запобігання домашньому насильству поняття «гендер» і «сексуальна орієнтація», що могло б удосконалити механізм протидії такому насильству; народний депутат А. Герашенко за найбільш дискримінаційне висловлювання, публічно порадивши своїй колезі Н. Савченко вийти заміж і займатися дітьми, а не політикою [8].

Такі кампанії допомагають боротись з індиферентною візією на проблему гендерної нерівності і дискримінації в українському суспільстві, трансформуючи громадську думку, норми медіа-простору та ціннісні засади публічної політики.

Акцентуючи увагу громадськості на непоодиноких випадках обмеження чи порушення прав жінки, громадські організації актуалізують необхідність руйнування гендерних стереотипів, які, незважаючи на їхню функціональну «комфортність» у спрощенні соціальної взаємодії, не відповідають способам сприйняття та інтерпретації індивідами соціального світу. Зокрема, у вітчизняному суспільному дискурсі альтернативною до традиційної «жіночої» ролі матері-берегині можна назвати «ділову жінку». Ця роль значною мірою маргіналізована внаслідок стереотипного сприйняття жінки-підприємця радше як «годувальниці і заробітчанки, що силою економічних обставин тимчасово змушена займатись бізнесом, а за сприятливих умов могла б повернутись до традиційного розподілу гендерних ролей» [9].

Окремі громадські організації (наприклад, «Жіноча професійна ліга») проводять навчальні семінари, тренінги, конференції з метою розвитку комунікативних та управлінських здібностей і навичок жінок у бізнесі [10]. Інша ГО «Рада жінок-фермерів України» реалізує проекти, спрямовані на покращення життєдіяльності жінок в умовах ринкової економіки. В рамках проекту «Підтримка жінок-фермерів України» (1998–2001 рр.) 250 жінок отримали неформальну освіту за програмою PРо ООН із сучасних технологій, доступу до інформаційних, кредитних, фінансових та інших ресурсів; створено 52 нових жіночих фермерських господарств, 3 кредитні спілки, які очолили жінки-фермери, 5 кооперативів, серед них перший жіночий кооператив у Закарпатській області; 125 молодих дівчат із сільської місцевості пройшли навчання з курсу ІТ-технологій [11].

Український жіночий фонд реалізував програму «Розширення підприємницьких та лідерських можливостей для жінок», цілями якої було: 1) зміцнення потенціалу жінок щодо кращого розуміння фінансових питань; 2) підвищення компетенції жінок щодо започаткування або покращення роботи власного бізнесу шляхом кращого бізнес-планування, доступу до фінансових послуг та розуміння маркетингу; 3) забезпечення можливостей для виконання жінками провідних ролей на всіх рівнях задля вирішення суспільних проблем. Цільовою аудиторією програми обрано близько тисячу жінок із соціально і фінансово вразливих верств населення (ті, що мешкають у сільській місцевості, багатодітні жінки, матері-одиначки, вдови, сироти, жінки з обмеженими можливостями) [12].

Ці окремі нескоординовані та стратегічно несплановані дії невеликої кількості інститутів громадянського суспільства переконують у тому, що громадським організаціям потрібно більше зусиль докладати задля конструювання нової типізації соціальних ролей чоловіків і жінок та їхньої інституціоналізації, бо бізнес як сегмент життєдіяльності українського суспільства досі залишається значно маскулінізованим із чіткою вертикальною сегрегацією.

Яскраво виражений гендерний дисбаланс присутній і у сфері державного управління та прийняття політичних рішень. Нав'язування жінкам усталених патріархальних уявлень про соціальні ролі обмежує їхні творчі потуги і загалом негативно відображається на суспільному поступі. Залучення жінок до громадської роботи, прийняття суспільно значущих рішень є не лише даниною справедливості, а й кроком до більш ефективної організації суспільства.

Всеукраїнською організацією «Жіночий консорціум України» за підтримки Демократичного фонду ООН впроваджується проект «Побудова жіночого політичного лобі в Україні», завдання якого полягає у створенні громадянської платформи для зміцнення політичної ролі жінок, сприяння їхній активності та збільшення їх представництва на всіх рівнях прийняття рішень. Проект охоплює усі регіони і реалізується у трьох основних напрямках: налагодження діалогу з політичними партіями стосовно їхньої підтримки жінок-кандидаток; посилення спроможності жінок брати участь у виборчих процесах; формування розуміння у громадах важливості розширеної участі жінок у політиці. Також передбачається робота з місцевими та національними засобами масової інформації, створення механізмів мобілізації жіночих мереж, організація і проведення навчальних заходів із питань лідерства, підготовки і проведення виборчої кампанії [13].

Свій вклад в інтенсифікацію розвитку місцевих політичних платформ здійснює і «Український жіночий фонд». Понад 300 жінок було залучено до проекту «Сприяння налагодженню діалогу і порозуміння між жінками з різних регіонів України», а також проведено Всеукраїнський форум «Від локальних дій до єдиної країни», «Депутатські майстерні» на тему лідерства, участі жінок у політичних процесах, проведення виборчої кампанії. Ще одним практичним результатом стало висунання, обрання чи призначення жінок на різні політичні посади, запрошення до участі у виборах тощо [14].

Інший проект Українського жіночого фонду – «Академія жіночого лідерства», що реалізовувався у 2015–2016 рр. у всіх регіонах України, був спрямований на підвищення рівня професійної компетентності жінок – державних службовців та тих, котрі очолюють політичні партії, громадські організації чи є їхніми членами. Організатори поставили перед собою низку завдань, а саме: 1) надати учасницям специфічних теоретичних і практичних знань щодо проведення передвиборчих кампаній та особистісного розвитку; 2) підвищити рівень знань про політику та її складові; 3) підвищити рівень обізнаності жінок-лідерів щодо питань гендерної політики, гендерної рівності, форм дискримінації; 4) продемонструвати учасницям успішний досвід жінок-лідерів; 5) залучити активних жінок до формування порядку денного у питаннях гендерної політи-

ки у своїх партіях, регіонах, організаціях; б) об'єднати жінок-лідерок із різних регіонів України в єдину спільноту та налагодити між ними комунікацію [12].

Паралельно з реалізацією безцінних практичних програм і проектів громадські організації проводять статистичні дослідження та моніторинги. Так, наприклад, у 2011 р. Державний інститут розвитку сім'ї та молоді на замовлення Програми ЄС – ПРООН провів дослідження представництва жінок і чоловіків в органах законодавчої влади та місцевого самоврядування в Україні. У 2012 р. була створена Мережа громадського контролю за гендерною рівністю на виборах 2012 р., яка нараховує 45 громадських організацій. Мережа провела перший гендерний моніторинг парламентських виборів, у рамках якого було проаналізовано передвиборні програми та списки партій, проведено гендерний моніторинг кандидаток-мажоритарниць, їхніх зустрічей із виборцями та медіакомпонента виборчої кампанії. У 2014 р. Київський інститут гендерних досліджень та ВГО «Жіночий консорціум України» провели дослідження на тему «Жінки в політиці України на місцевому рівні: шляхи, проблеми, участь». Український жіночий фонд провів дослідження та видав брошуру «Гендерна арифметика влади» [15, с. 40]. Ці дослідження виявили, що збільшилась кількість жінок у складі депутатського корпусу областей, місцевих рад, громадських структур; жінки є найактивнішими у волонтерському русі та успішними у справах миротворення [16].

Таким чином, громадські організації, які задекларували у сфері своєї діяльності досягнення гендерної рівності і недискримінації та мінімізацію деструктивного впливу гендерних стереотипів на соціальну структуру і діяльність, реалізують низку проектів, проводять інформаційно-роз'яснювальну роботу, створюють громадську платформу для артикуляції гендерної проблематики та пропагандистського дискурсу. Хоча громадські організації залежні від міжнародної донорської допомоги, їхня діяльність недостатньою мірою скоординована та простежується певна непослідовність у визначенні пріоритетів, усе ж важко заперечувати їхню вагомую роль в інституціоналізації нових моделей поведінки та об'єктивації гендерно-чутливого соціального порядку.

Список використаної літератури

1. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.
2. Посилення ролі жінок як рівних учасниць у процесі миротворення в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://empedu.org.ua/content/posilennya-rol-i-zhinok-yak-rivnih-uchasnic-u-procesi-mirotvorennya-v-ukrayini>.
3. Офіційний сайт Громадської організації «Ла Страда-Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.la-strada.org.ua/>.
4. Механізми моніторингу та протидії гендерному насильству і дискримінації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://empedu.org.ua/materiali/monitoring-ta-protidiya-gendernomu-nasilstvu-i-diskriminaciyi>.
5. Всесвітня акція «16 днів проти насильства щодо жінок» у Харківському регіоні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://genderculturecentre.org/vsesvitnya-akciya-16-dniv-proti-nasilst/>.
6. Про затвердження плану заходів з проведення Національної кампанії «Стоп насильству!» на період до 2015 року : розпорядження, план, заходи Кабінету Міністрів України № 2154-р від 1.12.2010 р. // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 240.
7. Офіційний сайт Громадського об'єднання «Інформаційно-консультативний жіночий центр» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://empedu.org.ua/>.
8. Названо «переможців» антипремії «Дискримінатор року – 2016» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://genderculturecentre.org/nazvano-peremozhciv-antipremii-di/>.
9. Кісь О. Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні / О. Кісь // Ї. – 2003. – № 27. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/kis.htm>.
10. Офіційний сайт ГО «Жіноча професійна ліга» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lpw.org.ua/ua/>.
11. Офіційний сайт Всеукраїнської громадської організації «Рада жінок-фермерів України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uff-council.org/index.php/rzhfu>.

12. Офіційний сайт Міжнародного благодійного фонду «Український жіночий фонд» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uwf.org.ua/>.
13. Про проект «Побудова жіночого політичного лобі в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.womeninpolitics.org.ua/PRO_PROEKT_%C2%ABPOBUDOVA_LOB%D0%86_V_UKRA%D0%87N%D0%86%C2%BB.
14. Річний звіт 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uwf.org.ua/files/annual_report_2014_ukr.pdf.
15. Корюкалов М. Гендерна політика та інституційні механізми її реалізації в Україні. Національний огляд виконання Україною Пекінської декларації та Платформи дій і заключних документів Двадцять третьої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН. – 2014. – 120 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/11138.pdf>.
16. У боротьбі за мир об'єднуються жінки-активістки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://profspilka.rv.ua/index.php/novini/491-u-borotbi-za-mir-ob-ednuyutsya-zhinki-aktivistki>.

NGOs AS AGENTS OF THE GENDER-SENSITIVE REALITY CONSTRUCTING

Iryna Harechko

*Ivan Franko National University of Lviv,
Faculty of Philosophy, Department of Theory and History of Political Science
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine*

The article analyzes the role of non-government organizations of Ukraine in the constructing of a new social reality on the basis of gender equality and non-discrimination. It has been found that the NGOs contribute to minimizing the destructive impact of gender stereotypes on the social structure and activities through implementing a number of projects, conducting informational campaign, creating a public platform for the articulation of gender discourse and propaganda.

Key words: social constructivism, NGOs, gender-sensitive reality, gender stereotypes, gender equality.